

Рекомендації

Групи експертів під
керівництвом Європейської Комісії

з питань збереження
культурної спадщини
в Україні

Цей документ не має розглядатися як такий, що представляє офіційну позицію Європейської комісії.

Люксембург: Відділ публікації офіційних видань ЄС, 2024

© Європейський Союз, 2024

Порядок повторного використання документів Європейської комісії регулюється Рішенням Комісії 2011/833/ЄС від 12 грудня 2011 року щодо повторного використання документів Комісії (OJ L 330, 14.12.2011, стор. 39). Якщо не зазначено інше, повторне використання цього документа дозволено згідно з ліцензією Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Це означає, що повторне використання дозволено за умови наведення відповідного авторства й зазначення будь-яких змін.

Для будь-якого використання чи відтворення фотографій або інших матеріалів, які не належать

ЄС, необхідно отримати дозвіл безпосередньо у власників авторських прав.

АВТОРИ

Фотографії:

Європейський Союз не володіє авторським правом щодо таких елементів:

Фотографія на обкладинці: «Фонтан зі скульптурою Архистратига Михаїла в парку “Володимирська гірка”, м. Київ, Україна» (джерело: Adobe Stock).

Фотографія на стор. 3: «Монумент Незалежності і прапор України в Києві, Україна» (джерело: iStock, 2018)

Фотографія на стор. 7: «Інтер'єр Софійського собору» (джерело: Adobe Stock).

Фотографія на стор. 21: «Дві українки в традиційному національному вбранні і вінках з червоними квітами на тлі розмальованої хатини. Український національний вишитий одяг називається вишиванка. Молімося за Україну» (джерело: Adobe Stock).

Фотографія на стор. 5: «Українська спадщина під час війни» (джерело: ALIPH Foundation, Томас Паре (Thomas Raguét), 2023).

Фотографії на стор. 9 і 10: «Майстри в майстерні в парку “Оствиця” у м. Рівне» (джерело: проєкт EU4Culture, Анна Бородій, 2024).

Фотографія на стор. 12 і: «Маєток XVIII-XIX століття у місті Тростянець Сумської області, Україна, після вторгнення Росії в Україну у 2022 році. Частина, в якій розташований Тростянецький районний краєзнавчий музей» (джерело: <https://mkip.gov.ua/news/7056.html>, 2022).

Фотографія на стор. 13: «Захист пам'ятника Петрові Сагайдачному в м. Києві під час вторгнення Росії в Україну» (джерело: https://kyivcity.gov.ua/photo/stolichni_vizitivki_pid_zakhistom_yak_u_kiyevi_prodozhuyut_ukriplyuvati_vidomi_pamyatniki_foto_kmnda_oleksiy_samsonov/, 2022).

Фотографія на стор. 14: «Національний музей “Київська картинна галерея” під час вторгнення Росії в Україну у 2022 році. Картини зняті зі стін і переміщені у сховища» (джерело: <https://kyivcity.gov.ua/photo/muzei/>, 2022).

Фотографії на стор. 15, 16 і 17: «Тренінг ICCROM для фахівців у сфері культурної спадщини в Україні» (джерело: ICCROM/ACURE, Богдан Пошивайло, 2022-2024).

Фотографія на стор. 18: «Житлові будинки на вул. Преображенській в м. Одеса, внесені до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, після російського ракетного обстрілу» (джерело: Андрій Ткалич, Федір Бойцов, ГО «Пикселейтід Реалітіз», 2024).

Print ISBN 978-92-68-18671-8 doi:10.2766/709916 NC-02-24-704-UK-C

PDF ISBN 978-92-68-18669-5 doi:10.2766/219456 NC-02-24-704-UK-N

Рекомендації

Групи експертів під
керівництвом Європейської Комісії

з питань збереження культурної спадщини в Україні

Зміст

Вступ	3
Основні тези	4
Всеохоплюючі принципи	7
Пріоритетний напрям 1 – Визнання цінності культурної спадщини.....	9
Пріоритетний напрям 2 – Управління ризиками та готовність	12
Пріоритетний напрям 3 – Документація, моніторинг та збір даних.....	15
Пріоритетний напрям 4 – Відновлення культурної спадщини	18
Додаток 1 – Відповідні нормативно-правові акти та політичні документи.....	23
Додаток 2 – Склад експертної групи	30

Вступ

Відповідно до плану роботи ЄС у сфері культури на 2023-2026 роки ⁽¹⁾, Європейська Комісія створила Експертну групу з питань збереження культурної спадщини в Україні ⁽²⁾. Перед групою були поставлені наступні завдання:

- сприяти обміну досвідом та передовою практикою у сфері запобігання шкоді, забезпечення готовності та відновлення культурної спадщини після антропогенних або природних катастроф, які можуть мати відношення до України;
- консулювати та допомагати Комісії у складанні збірки уроків та рекомендацій, винесених з процесів відновлення, що мають відношення до запобігання, готовності та відновлення культурної спадщини в Україні.

Група була офіційно створена під час першого засідання 12 червня 2023 року і складається з 26 експертів (шестеро з яких мають українське громадянство), які були відібрані на конкурсній основі. Повний список експертів доступний у Додатку 2.

Ці рекомендації адресовані наступним зацікавленим сторонам.

- **Європейській Комісії.**
- **Уряду України**, зокрема Міністерствам культури та стратегічних комунікацій, соціальної політики, оборони, юстиції, освіти і науки, фінансів, економіки, інфраструктури, внутрішніх справ, а також Службі безпеки України та Державній службі України з надзвичайних ситуацій.
- **Регіональним та місцевим органам влади** України (обласним органам, громадам та міським адміністраціям), зокрема тим, що мають відношення до сектору культурної спадщини.
- **Громадянському суспільству**, зокрема науковим колам та професійним асоціаціям, що мають відношення до сфери культурної спадщини та цивільного захисту в Україні.

Ці рекомендації мають на меті сприяти наступним процесам.

- **Рівень ЄС.** Імплементація Плану для України ⁽³⁾, особливо щодо відновлення, реконструкції, управління та захисту культурної спадщини під час війни, що триває, та в період післявоєнної відбудови.

- **Національний рівень.** План відновлення України та політика у сфері культурної спадщини та цивільного захисту (включно з відповідним законодавством). Рекомендації також стосуються шляху України до вступу в ЄС.
- **Регіональний та місцевий рівень.** Регіональні та місцеві генеральні плани, плани розвитку і відновлення та інші відповідні плани.
- **Міжнародна підтримка на шляху до відновлення.** Рекомендації також мають бути корисними для механізму координації та реалізації заходів, визначених у Плані дій у сфері культури в Україні ⁽⁴⁾, розробленому Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) та Україною і схваленому на «Міжнародній конференції з питань відновлення культурного сектору України» (6-7 червня 2024 року, Вільнюс, Литва).
- **Сфера застосування.** Запропоновані рекомендації є амбітними за обсягом. Амбітність рекомендацій є навмисною, оскільки вони мають на меті встановити високі стандарти, необхідні для комплексного захисту та відновлення спадщини на територіях України, охоплених війною, гарантуючи ефективне реагування на весь спектр загроз і викликів.

⁽¹⁾ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022G1207\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022G1207(01)).

⁽²⁾ Технічно ця група звітує перед Групою експертів Комісії з питань культурної спадщини, підгрупою якої вона є.

⁽³⁾ https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/d122882f-599b-4158-8a6b-583f5cfd777_en?filename=Ukraine-facility-march2024.pdf.

⁽⁴⁾ https://conference.unesco.lt/wp-content/uploads/2024/06/Action-plan-for-Ukraine_6-factsheets_5-June-2024.pdf.

Основні тези

Культура є ключовим фактором для підходу, що базується на участі та орієнтований на людину, і має бути пріоритетом для відновлення повоєнного суспільства. Для досягнення цієї мети важливо оперативно захистити культурну спадщину, враховуючи поточну надзвичайну ситуацію в Україні, шляхом інтегрованої та міжсекторальної співпраці та багаторівневого формування політики на місцевому, національному та міжнародному рівнях.

«Відновлення та реконструкція повинні дати людям можливість відновити зв'язок зі своєю спадщиною, ідентичністю та історією» (Варшавська рекоменда-

ція ЮНЕСКО з відновлення та реконструкції культурної спадщини, 2018).

Підходи, що ґрунтуються на правах людини, врахування гендерних аспектів, віку, інвалідності та різноманітних культурних перспектив мають бути інтегровані в усі політики та практики.

Культурна спадщина – це актив, який виходить за межі пам'яток і об'єктів, що підписали Конвенцію, і який забезпечує ресурси для (відновлення) будівництва, соціального життя, спадкоємності, ідентичності та створення смислів.

1. Українська культурна спадщина. Це ключовий ресурс для відновлення та сталого розвитку України. Відбудова України має знаходити відгук у її народу, підкреслюючи його почуття ідентичності та смислотворення, а також відображаючи його культурні та соціальні цінності для побудови інклюзивного та стійкого суспільства.

Для відновлення та модернізації важливо почати з всебічного розуміння спільної української культурної спадщини (матеріальної та нематеріальної). Це також сприяє посиленню процесів розбудови миру, зцілення травм, перехідного періоду та соціальної справедливості. Загальновизнано, що культурна спадщина **може сприяти поверненню людей в Україну та відродженню місцевих громад**, але лише за умови залучення всіх до цього процесу. Це спосіб дати поштовх громадам та економіці, надавши місцевим жителям можливість взяти на себе відповідальність за власне майбутнє.

2. Фізичні збитки. Станом на 21 жовтня 2024 року, за даними ЮНЕСКО, з 24 лютого 2022 року в Україні було пошкоджено 457 культурних об'єктів. Серед них 143 релігійні об'єкти, 231 будівель, що становлять історичний та/або мистецький інтерес, 32 музеї, 33 пам'ятники, 17 бібліотек та 1 архів ⁽⁵⁾.

Руйнування цих об'єктів загрожує місцевій, регіональній та національній спадщині. Це підриває українську ідентичність та історичні цінності. Негайне/раннє оцінювання, документування та зусилля з відновлення мають важливе значення для пом'якшення впливу цієї шкоди на культурну спадщину України. **Фізична шкода, завдана культурній спадщині та інституціям, має далекосяжні наслідки для життєдіяльності професіоналів у сфері культури та носіїв культури у креативному секторі.** Війна продовжує мати значний негативний вплив на розмаїття та багатство культури. Вона ще більше ускладнила практику та передачу живої спадщини, зменшила доступ до культури та перешкоджає реалізації культурних прав, особливо серед більш вразливих спільнот.

Культурній спадщині загрожує руйнування інституційних рамок на суспільному та державному рівнях, вимушена міграція та ослаблення громад. Необхідно вжити термінових заходів для збереження та відновлення культурної спадщини, збереження її значення для майбутніх поколінь, підвищення стійкості громад та зміцнення культурної ідентичності України.

3. Орієнтовна вартість відновлення. Сектор культури та туризму зазнав збитків на суму 3,5 млрд доларів США, про це йдеться у звіті «Україна: Третя швидка оцінка збитків та

⁽⁵⁾ За даними українського уряду, станом на 16 жовтня 2024 року 1 169 об'єктів культурної спадщини були пошкоджені або повністю зруйновані. Крім того, постраждали 2 093 заклади культури, 361 з яких були повністю зруйновані (<https://mcsc.gov.ua/en/news/the-congress-of-local-and-regional-authorities-of-the-council-of-europe-adopted-a-declaration-on-the-destruction-of-cultural-heritage-in-ukraine/>).

потреб»⁽⁶⁾. Це дослідження було проведене Світовим банком, Європейською Комісією та Організацією Об'єднаних Націй спільно з Урядом України і охоплює період з лютого 2022 року по грудень 2023 року. Сектор культури та туризму також накопичив збитки у розмірі 19,6 мільярда доларів США. За оцінками, **протягом наступних 10 років для відновлення сектору культури та туризму знадобиться близько 9 млрд доларів США**. Розділ оцінки, присвячений культурі та туризму, координувався ЮНЕСКО.

Невідкладні та адекватні інвестиції в сектор культури і туризму є вкрай необхідними для підтримки та збереження унікальної культурної спадщини України. **Життєво важливо виділити ресурси на відновлення цього сектору не лише для забезпечення економічного відновлення, але й для збе-**

реження багатой культурної спадщини нації⁽⁷⁾.

4. Принципи якості⁽⁸⁾. Їх слід дотримуватися, щоб використати весь потенціал культурної спадщини, культурних об'єктів і ландшафтів під час планування та виконання будь-яких заходів з відновлення. Збереження та відновлення культурної спадщини має відповідати цінностям ініціативи «нового європейського Баугаузу»: естетиці, інклюзивності та сталості. Використання нових, інноваційних та сталих технологій сприятиме більш якісному відновленню.

Якість охоплює не лише результат, але й процес, який має бути відкритим, демократичним та залучати кваліфікованих фахівців. Якісні процеси та результати створять під-

⁽⁶⁾ <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-02/UA%20RDNA3%20report%20EN.pdf>

⁽⁷⁾ <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>

⁽⁸⁾ https://openarchive.icomos.org/id/eprint/2436/1/EUQS_revised-2020_EN_ebook.pdf

грунтів для конкурентоспроможності українських фахівців та зростання ринку.

Охорона та регенерація спадщини мають забезпечувати уважну культурну інтерпретацію об'єктів спадщини та повагу до їхнього культурного змісту і контексту. Вони мають розширювати можливості регіональних і місцевих громад та слугувати інструментом для розбудови нової, демократичної та сталої України.

Відновлення, продовження життя та сумісне повторне використання культурної спадщини має охоплювати всі шари історії та інтегрувати їх у багатокультурну ідентичність України як основу для стійкості у воєнний час та довготривалого миру.

Цей розвиток має плануватися з повагою до розмаїття матеріальної та нематеріальної спадщини, зберігаючи та примножуючи її різноманітні цінності та охоплюючи економічний, культурний, соціальний та екологічний виміри. **Це вимагає інвестицій у розвиток навичок** і компетенцій, щоб забезпечити наявність кваліфікованих фахівців у сфері спадщини, а також зміцнення потенціалу організацій громадянського суспільства, щоб вони могли продовжувати свою діяльність. Синергія між місцевими традиційними знаннями та методами, з одного боку, і цими новими розробками, з іншого боку, має бути посилена. Вони мають потенціал для розвитку сталої місцевої економіки, засобів до існування громад та формування місцевої ідентичності. Всі ці аспекти є важливими для українських ремісників.

5. Національне законодавство та інституційна база. Для української влади вкрай важливо переглянути та оновити національну та інституційну базу охорони спадщини, щоб привести її у відповідність

до європейських та міжнародних принципів і стандартів, забезпечити надійну та ефективну охорону та відновлення культурної спадщини в умовах постійних викликів ⁽⁹⁾.

6. Цифрові інвестиції. Інвестиції в цифровий потенціал мають важливе значення для довгострокового збереження та документування культурної спадщини України. **Зміцнення цифрової інфраструктури та людського капіталу з часом сприятиме інноваціям, створенню робочих місць та поверненню професіоналів.** Гармонізація та стандартизація даних покращить інтероперабельність та доступність.

7. Навички та компетенції. Визначення та встановлення вимог і стандартів якості як для надання освіти і професійної підготовки (навичок), так і для визнання професійних кваліфікацій (компетенцій) повинні бути узгоджені зі стандартами і рамками ЄС, а також з кращими міжнародними практиками. Цей процес має передбачати та сприяти обміну знаннями, досвідом та практикою між Україною, ЄС та міжнародними експертами. Схеми визнання, валідації та сертифікації мають бути прозорими, інклюзивними, спільними, пропорційними та ефективними, що сприятиме залученню українських фахівців з усіх відповідних галузей. Довгостроковою метою є консолідація та посилення професійної спроможності та компетентності України у сфері збереження та відновлення спадщини.

8. Реконструкція та відновлення у сфері культури. Процес реконструкції вимагатиме мобілізації масштабних ресурсів, координації та комплексного планування. Чинні міжнародні документи, такі як Варшавська рекомендація з відновлення та реконструкції культурної спадщини ⁽¹⁰⁾, повинні керувати цим процесом, визначаючи пріоритетність потреб громади.

⁽⁹⁾ Системи професійного визнання можуть бути приведені у відповідність до принципів, викладених у Директиві 2005/36/ЄС та Директиві (ЄС) 2018/958, які визнають професійну кваліфікацію для доступу до професії та здійснення професійної діяльності, зокрема, коли це виправдано цілями суспільного інтересу, такими як охорона та збереження національної історичної та мистецької спадщини, а також соціальна та культурна політика.

⁽¹⁰⁾ <https://whc.unesco.org/en/news/1826>.

Всеохоплюючі принципи

1. Визначення. «Культурна спадщина – це група ресурсів, успадкованих від минулого, які люди визначають, незалежно від права власності, як відображення і вираження своїх цінностей, вірувань, знань і традицій, що постійно розвиваються. Вона включає всі аспекти середовища, що є результатом взаємодії людей і місць у часі» (Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства (Конвенція Фару), 2005 р.).

2. Інклюзивне та прозоре прийняття рішень. Це повинно передбачати недискримінаційну участь, приділяючи особливу увагу носіям культури, які постраждали від триваючого збройного конфлікту, або тим, хто є найбільш вразливим.

3. Комплексні підходи до управління ризиками. Необхідно розробити національну

стратегію, політику та систему управління ризиками стихійних лих, які офіційно включатимуть культурну спадщину, відповідно до керівного принципу (с) Сендайської рамкової програми ООН зі зниження ризиків стихійних лих на 2015-2030 роки: «управління ризиком катастроф спрямоване на захист людей та їхнього майна, здоров'я, засобів до існування і виробничих активів, а також культурних і екологічних цінностей, одночасно заохочуючи і захищаючи всі права людини, включно з правом на розвиток».

Управління в надзвичайних ситуаціях та управління ризиками повинно дотримуватися принципу «не нашкодь», щоб запобігти подальшій шкоді та сприяти сталому відновленню. Для захисту матеріальної і нематеріальної культурної спадщини від наслідків збройного конфлікту, що триває, ризику стихійних лих і пов'язаних з ними повільних

і прогресуючих ризиків необхідний підхід до управління ризиками, що враховує множинні загрози, заснований на широкій участі та орієнтований на людину.

4. Прийняття рішень з урахуванням ризиків. Процес прийняття рішень щодо культурної спадщини загалом має здійснюватися з урахуванням ризиків, на основі відкритого обміну та поширення дезагрегованих даних, включно з сучасною науково обґрунтованою інформацією про природні та антропогенні загрози та їхні комбіновані наслідки. Ці дані повинні доповнюватися традиційними знаннями та знаннями, що зберігаються в громадах.

5. Прийняття рішень, відокремлене від зовнішнього тиску. Заходи із захисту та відновлення культурної спадщини повинні ґрунтуватися на фактах і керуватися ретельними оцінками та документацією на місцях, з акцентом на довгострокову стійкість. Ці заходи не повинні визначатися зовнішнім тиском, наприклад, графіками фінансування. Необхідно виділити достатньо часу для забезпечення належної ретельності та включення заходів для довгострокового відновлення і захисту культурної спадщини.

6. Доступність інформації, принцип «не нашкодь» і нейтральність. Доступна інформація з питань, що стосуються культурної спадщини, сприяє критичному мисленню та прозорості, уможливаючи продовження різноманітних наративів, а також сприяє боротьбі з дезінформацією. Слід сприяти тому, щоб інформація була якомога ширше доступною і нейтральною, щоб активно протидіяти створенню односторонніх наративів, зумовлених конфліктом.

7. Освіта та навчання. Забезпечити розширення можливостей українських фахівців, волонтерів і громадян за допомогою сучасних заходів з розбудови потенціалу та необхідного вдосконалення і модернізації існуючих механізмів. Такі заходи мають бути структуровані та спрямовані на те, щоб:

- a) гарантувати наявність кваліфікованих фахівців у всіх спеціалізованих галузях спадщини, необхідних для довгострокового збереження та сталого відновлення України;
- b) заохочувати обмін міжнародними-європейськими-національними знаннями та досвідом з провідними експертами, визнаючи і підтверджуючи їхню кваліфікацію з метою сприяння міжнародній співпраці та задоволення нагальних потреб;
- c) розширювати можливості технічного та професійного навчання/семінарів для підвищення кваліфікації та перекваліфікації української робочої сили у сферах, що мають попит для поточних зусиль у секторі спадщини;
- d) гарантувати наскрізний підхід в освіті та навчанні, що базується на інноваціях та включенні новітніх рішень, для ефективного задоволення поточних потреб сектору та його фахівців.

8. Незаконний обіг. Будь-які зусилля, пов'язані зі збереженням культурної спадщини, повинні враховувати високий постійний ризик незаконного обігу культурних цінностей і, наскільки це можливо, сприяти запобіганню та припиненню ризику мародерства та незаконного обігу.

9. Моніторинг та документування. Вони повинні бути різночасовими, багаторівневими, міждисциплінарними та цілеспрямованими ⁽¹¹⁾. Дії з моніторингу та документування повинні здійснюватися на всіх етапах, розглядати об'єкт спадщини в його контексті і проводитися на міждисциплінарній основі, а методи і типи зібраних даних повинні бути пристосовані до конкретної потреби (дослідницької, судової, порушення прав тощо).

10. Рекомендовані нормативні документи та настанови. У Додатку 1 наведено невичерпний перелік ключових довідкових документів та європейських і міжнародних стандартів, на яких ґрунтується практика охорони культурної спадщини. Для полегшення пошуку вони згруповані тематично за ключовими словами.

⁽¹¹⁾ **Різночасовий:** підготовлений у мирний час, послідовний протягом усієї кризової ситуації, від надання першої допомоги до етапу відновлення, щоб оцінити зміну сценарію з часом; **багаторівневий:** розгляд активу в контексті його виробництва, збереження та використання, документування та моніторинг мають здійснюватися в різних масштабах (від макро- до мікро) на основі пірамідального підходу, наприклад, від супутникових знімків до аерофотозйомки, до наземної документації (лазерні системи сканування) і до фотографування. **Міждисциплінарний і цілеспрямований:** інвентаризація та ідентифікація цінностей, визначення пріоритетів захисту, відстеження змін у розташуванні, виявлення ризиків, документування пошкоджень, збір інформації про потреби на різних етапах і відстеження всіх видів втручання під час надання першої допомоги для сприяння швидкому відновленню та з метою розробки науково обґрунтованої політики запобігання злочинності. Здійснює моніторинг результатів заходів та ініціатив, вжитих щодо культурної спадщини за участю архітекторів, реставраторів, археологів, мистецтвознавців та містобудівників.

Пріоритетний напрям 1 – Визнання цінності культурної спадщини

1. Рекомендації щодо негайних дій

Експертна група рекомендує Європейському Союзу зробити наступне.

- Підтримати створення, модернізацію та спільне використання безпечних місць для зберігання та інших захисних заходів в Україні як на випадок гострих надзвичайних ситуацій, так і для вирішення потенційного довготривалого конфлікту, а також можливе створення безпечних сховищ для рухомої спадщини в установах держав-членів ЄС та забезпечення безпечного транспортування, якщо Україна звернеться з відповідним проханням.
- Запропонувати існуючі або підтримати розробку відповідних інструментів для документування, контролю та управління даними (інструменти штучного інтелекту (ШІ), інструменти ініціативи «Європеана» тощо).

- Сприяти забезпеченню доступності надійних джерел інформації про культурну спадщину в Україні для активної протидії створенню односторонніх наративів, зумовлених конфліктом.

Експертна група рекомендує Європейському Союзу та українській владі зробити наступне.

- Включити захист і відновлення культурної спадщини як один з інструментів відродження України до державних стратегій відновлення (план відновлення, реконструкції та модернізації України, національний план відновлення та інші національно важливі плани і стратегії, зокрема, пов'язані з охороною здоров'я, реінтеграцією, розбудовою миру та соціальною згуртованістю).

- Включити оцінку впливу на спадщину та принципи якості ⁽¹²⁾ як критерій фінансування реабілітації/реконструкції.
  - Залучати громади до прийняття рішень: створювати спільні проекти для активізації діалогу між громадами, експертами та особами, які приймають рішення ⁽¹³⁾. Перекладати відповідні документи та інструкції.
  - Відповідно до вказівок Плану дій ЄС щодо боротьби з незаконним обігом культурних цінностей ⁽¹⁴⁾, забезпечити належну розбудову потенціалу національних прикордонних, митних та правоохоронних служб в Україні, країнах, що межують з Україною та ЄС (включно з поштовими службами), для пошуку, ідентифікації та вилучення культурних цінностей незаконного походження, таким чином протидіючи незаконному обігу культурних цінностей. Такі навчальні протоколи повинні містити посилення на наявні інструменти, зокрема на Червоні списки Міжнародної ради музеїв (ICOM), базу даних викрадених творів мистецтва Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерпол) та мобільний додаток ID-Art, а також на визнані на міжнародному рівні найкращі практики.
  - Проводити навчання правоохоронних органів та збройних сил для забезпечення застосування Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 року (Гаазька конвенція) та двох протоколів до неї (1954, 1999 рр.).
  - Підтримувати імплементацію відповідних міжнародних нормативно-правових актів, у тому числі ратифікованих Україною договорів і конвенцій (під егідою ЮНЕСКО та Ради Європи), а також стандартів Європейського Союзу у цій сфері, та вдосконалити законодавство України та ЄС для підвищення ефективності репатріації викрадених і незаконно переміщених культурних цінностей.
- Експертна група рекомендує українській владі зробити наступне.
- Забезпечити, щоб політики, стратегії та операційні плани залучали внутрішньо переміщених осіб, представників діаспори, музеї та відповідні установи до інтер-

⁽¹²⁾ https://openarchive.icomos.org/id/eprint/2436/1/EUQS_revised-2020_EN_ebook.pdf.

⁽¹³⁾ <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=199> та <https://openarchive.icomos.org/id/eprint/2317/1/NC0319331ENN.en.pdf>.

⁽¹⁴⁾ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0800>.

претації та реконтекстуалізації культурної спадщини. (Тільки національний уряд).

- Підготувати стратегії меморіалізації нещодавніх подій, пам'ятаючи про тих, хто вижив, та постраждали громади, а також враховуючи необхідність вирішення цих питань у довгостроковій перспективі та в умовах, що змінюються. Поважати місця конфліктної недавньої історії, включно з місцями делікатної, темної та дисонуючої спадщини. (Тільки національний уряд).
- Створити національну базу даних викрадених культурних цінностей, можливо, сумісну з базою даних Інтерполу, що належним чином ведеться і регулярно оновлюється. Така база даних повинна збирати перевірені дані з численних джерел інформації (включно з правоохоронними органами, музеями, працівниками сфери спадщини, приватними власниками, національними та місцевими органами влади) і забезпечувати централізований вузол даних про викрадені культурні цінності. (Тільки національний уряд).
- Забезпечити створення та підготовку військових і цивільно-військових підрозділів («підрозділів захисту культурних цінностей»), здатних надавати підтримку в ідентифікації, захисті, безпечному зберіганні та евакуації культурної спадщини, а також, за можливості, у поверненні переміщених об'єктів.
- Ведення та розповсюдження списків культурних цінностей, що підлягають посиленому захисту відповідно до вимог Гаазької конвенції та протоколів до неї, зокрема, з посиланням на 25 культурних цінностей, що перебувають під посиленним захистом відповідно до Другого протоколу до Гаазької конвенції.
- Вести та поширювати списки ⁽¹⁵⁾ з метою запобігання розграбуванню та незаконному обігу об'єктів.
- Удосконалити законодавчу базу та формування політики у сфері культурної спадщини (усунення прогалин, зокрема, щодо згадки про нематеріальну спадщину) шляхом забезпечення прозорості, залучення всіх зацікавлених сторін та врахування міжнародних рекомендацій.
- Посилити співпрацю між органами державної влади та організаціями на національному, регіональному та місцевому рівнях, що мають відношення до процесів у сфері культурної спадщини.
- Заохочувати та підтримувати ініціативи неурядових організацій та місцевих громад у визнанні, захисті та збереженні спадщини на національному, місцевому та громадському рівнях.

2. Рекомендації на довгострокову перспективу

Експертна група рекомендує українській владі зробити наступне.

- Розробити навчальні програми, підручники з культури, мистецтва та історії, які матимуть багатоперспективний та інклюзивний характер для повоєнного українського суспільства, для використання у шкільній системі та для залучення місцевих громад.
- Розробити університетські/професійні навчальні програми для підготовки фахівців з управління спадщиною, її збереження та реставрації, а також необхідних галузей знань, щоб збільшити кількість професіоналів і підготувати експертів для управління та практичного планування, задовольняючи різні потреби – від ландшафтів до будівель, артефактів тощо.
- Підтримувати і забезпечувати як поточні зусилля, так і нові починання у сфері меморіалізації. Задokumentувати діяльність, пов'язану з війною, здійснену сектором спадщини, щоб створити збірку передового досвіду (для формування пам'яті та ідентичності, а також для обміну з іншими країнами, що перебувають у стані збройного конфлікту або під загрозою його виникнення).
- Вжити необхідних заходів для забезпечення збереження недопредставленої нематеріальної спадщини як у списках ЮНЕСКО (міжнародна допомога), так і в національних списках (національна допомога), включаючи визнання та надання допомоги носіям культурних традицій в Україні та переміщеним громадам; підготувати фахівців з надання першої допомоги у сфері культури для збереження різних проявів нематеріальної культурної спадщини.

⁽¹⁵⁾ <https://icom.museum/wp-content/uploads/2022/11/Emergency-Red-List-Ukraine-%E2%80%93-English.pdf>

Пріоритетний напрям 2 – Управління ризиками та ГОТОВНІСТЬ

1. Рекомендації щодо негайних дій

Експертна група рекомендує Європейському Союзу зробити наступне.

- Підтримувати діалог для міжвідомчої співпраці та координації на місцях, а також обмін наявними знаннями та передовим досвідом.
- Продовжувати підтримувати заходи з готовності до надзвичайних ситуацій та реагування на них для захисту української спадщини в міру розвитку конфлікту, включаючи роздуми про довгострокові стратегії захисту спадщини в умовах затяжного конфлікту.

Експертна група рекомендує українській владі зробити наступне.

- Інтегрувати стратегію управління ризиками для культурної спадщини в національну стратегію управління ризиками

стихійних лих на всіх рівнях управління: національному, регіональному та місцевому (від муніципалітетів до громад) .

- Залучати громади та муніципалітети як одиниці управління, щоб сприяти включенню культурної спадщини в національну систему готовності та реагування на надзвичайні ситуації від самого початку, таким чином сприяючи підходу «знизу вгору».
- Створити і далі розвивати системи збору, візуалізації та аналізу даних про пошкодження і ризики для спадщини, які мають бути різночасовими, багаторівневими, міждисциплінарними і цілеспрямованими, а також інтегрувати існуючі ініціативи.
- Підвищити готовність до надзвичайних ситуацій шляхом створення національними агенціями з управління ризиками стихійних лих способів обміну важливими даними про ризики стихійних лих і до-

ступу до систем раннього попередження з сектором спадщини. Це включає обмін картами небезпек або ризиків повеней, пожеж чи ураганів. Національні агентства з управління ризиками стихійних лих повинні сприяти обміну технологіями, методологіями, досвідом і практиками управління ризиками стихійних лих із сектором культурної спадщини.

- Зробити посилання на культурну спадщину в законодавстві про катастрофи

(зокрема, в Кодексі цивільного захисту України, серед іншого законодавства) з чітким визначенням ролей та обов'язків для зацікавлених сторін та установ, що займаються культурною спадщиною.

- Сприяти спільній розбудові потенціалу між зацікавленими сторонами у сфері культурної спадщини (у тому числі у військовій та цивільній сферах) для розробки та впровадження координації та співпраці в рамках стратегії управління ризиками.

2. Рекомендації на довгострокову перспективу

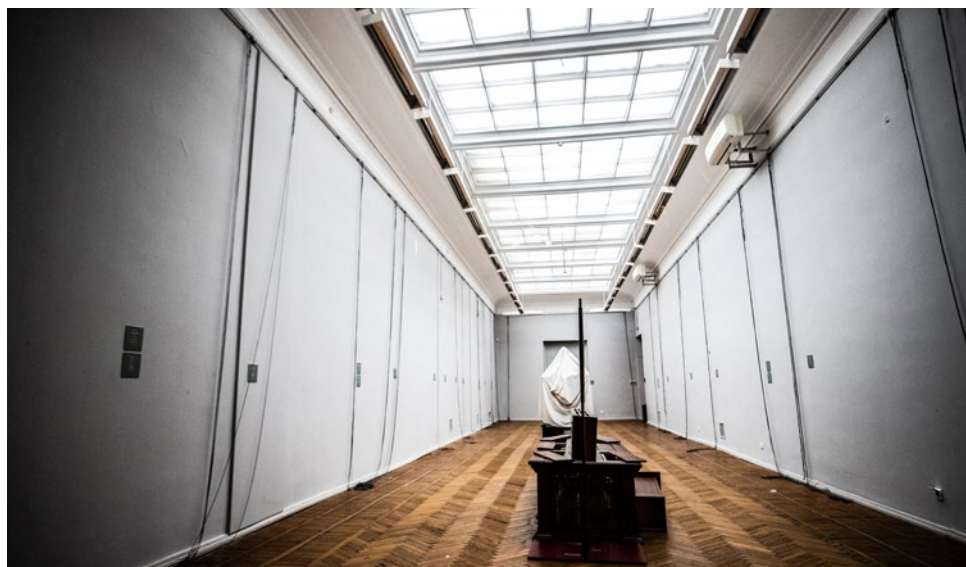
Експертна група рекомендує українській владі зробити наступне.

- Розробити та ввести в дію плани зменшення ризиків та готовності до надзвичайних ситуацій для культурної спадщини. Ці плани мають ґрунтуватися на мультизагрозових і міжвідомчих оцінках ризиків для всіх типів культурної спадщини і бути доступними для сектору культурної спадщини та інституцій на постійній основі через органи управління надзвичайними ситуаціями. Ці плани також повинні бути пов'язані з планами зменшення ризиків і готовності до надзвичайних ситуацій на регіональному та місцевому рівнях.
- Розробити плани управління ризиками для найважливіших об'єктів та установ культурної спадщини.
- Розробити систему оцінки, моніторингу та візуалізації численних ризиків для культурної спадщини, використовуючи існуючі карти задокументованих об'єктів культурної спадщини на основі геоінформаційних систем, супутникові знімки в режимі реального часу та погодні дані.
- Включити культурну спадщину в існуючі системи раннього попередження країни для підвищення ефективності реагування на надзвичайні ситуації.
- Розробити безпечну систему обміну інформацією для зацікавлених сторін у сфері культурної спадщини на національному, регіональному та місцевому рівнях для захисту культурної спадщини під час надзвичайних ситуацій та посилення міжвідомчої співпраці і координації.
- Розробити превентивні плани збереження найважливіших колекцій для запобігання або пом'якшення шкоди, спричиненої військовим конфліктом.

- Враховувати ризик мародерства, незаконного вивезення і незаконної торгівлі, а також визначати безпечні маршрути і місця зберігання в заходах реагування на надзвичайні ситуації, таких як оцінка на місці, з метою порятунку і захисту колекцій і будівель.
- Включити вимоги щодо реагування на надзвичайні ситуації та надання першої допомоги культурній спадщині в ширші плани реагування на надзвичайні ситуації та міські плани. Це включає положення про тимчасове зберігання та альтернативні шляхи евакуації або доступу.

- Підготувати команди з надання першої допомоги культурній спадщині на національному, регіональному та місцевому рівнях. Команди повинні мати чіткий мандат, підкріплений оновленою національною політикою, стандартизованими методами, протоколами і процедурами.
- Забезпечити ефективне реагування на надзвичайні ситуації у сфері культурної спадщини шляхом посилення міжвідомчої координації та співпраці. Це можна зробити шляхом проведення спільних очних тренінгів та симуляцій для аварійних служб, цивільного захисту, фахівців у сфері культурної спадщини, громадських волонтерів, осіб, які надають першу допомогу в сфері культурної спадщини, та посадових осіб, відповідальних за охорону культурної спадщини.
- Оновити цифрову базу даних про культурну спадщину, включивши до неї життєво важливу інформацію, таку як карти об'єктів і поверхові карти значущих культурних цінностей. Зробити цю базу даних доступною для учасників управління в надзвичайних ситуаціях та осіб, які надають першу допомогу в сфері культурної спадщини.
- Виділити кошти на випадок надзвичайних ситуацій і зробити їх доступними для оцінки збитків і ризиків після події, документації на випадок надзвичайних ситуацій, придбання засобів індивідуального захисту, консервації та пакування, створення і обладнання тимчасових сховищ, аварійної стабілізації об'єктів культурної спадщини і транспортування матеріалів і предметів культурної спадщини.
- Розглянути можливість створення урядового органу з регіональними відділеннями, який би займався гуманітарним розмінуванням і знешкодженням боєприпасів, за технічної, професійної та фінансової підтримки міжнародної спільноти. Мінні поля і боєприпаси, що не вибухнули, створюють значні проблеми з безпекою в післявоєнних регіонах, негативно впливаючи на повсякденне життя, зусилля з відновлення і розвиток країни. Цей орган повинен:
  - a) працювати відповідно до міжнародних стандартів, залучаючи до операцій з розмінування сертифіковані компанії;
  - b) проводити навчальну програму, що охоплює передові методи виявлення мін і спеціалізоване обладнання, таке як металодетектори, собаки-шукачі мін і роботи зі штучним інтелектом, але не обмежуючись ними;
  - c) розробляти операційні процедури, надавати технічну підтримку, позначати небезпечні місця, досліджувати та вдосконалювати стратегії розмінування;
  - d) мати систему оповіщення та постійно оновлювані карти, доступні для громадськості через Інтернет та додаток, що дозволяє людям уникати підозрілих мінних зон та боєприпасів, що не вибухнули, навчати населення, спрямовувати та співпрацювати з місцевими громадами, поліцією, службами цивільного захисту, гірничорятувальними службами та освітніми установами, особливо в районах повернення, сприяючи тим самим довгостроковій стабільності та відновленню країни;
  - e) брати на себе відповідальність за будь-які інші операції за рекомендацією експертів у цій галузі.

Пріоритетний напрям 3 – Документація, моніторинг та збір даних

1. Рекомендації щодо негайних дій

Експертна група рекомендує Європейському Союзу зробити наступне.

- Підтримувати незалежний моніторинг та збір даних про пошкоджену культурну спадщину якнайшвидше після її пошкодження, включаючи безпечне зберігання таких даних.
  - Підтримувати створення/оновлення (цифрових) реєстрів матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, а також цифрову документацію спадщини відповідно до міжнародних стандартів.
  - Підтримувати сховище інформації про матеріальну та нематеріальну культурну спадщину України як інструмент планування та онлайн-портал для навігації в системі шляхом підключення цифрової інфраструктури (спільне хмарне середовище) та забезпечення широкого та безпечного доступу до (не)чутливих даних.
- Захист джерел даних завжди повинен забезпечувати конфіденційність джерел. Зібрані дані з відкритим доступом і відкритими правами інтелектуальної власності повинні зберігатися в сертифікованих сховищах. Таке зберігання має відповідати принципу «максимально відкрите, настільки закрите, наскільки це необхідно» згідно з політикою ЄС щодо відкритої науки ⁽¹⁶⁾ і має відповідати принципам «Можливість пошуку, доступність, інтероперабельність і багаторазове використання» ⁽¹⁷⁾.
- Заохочувати та підтримувати розбудову спроможності міждисциплінарних груп зі збору, управління та моніторингу даних на всіх рівнях, забезпечуючи при цьому якість та дотримання єдиних стандартів щодо процесів документування.

⁽¹⁶⁾ https://rea.ec.europa.eu/open-science_en.

⁽¹⁷⁾ <https://www.go-fair.org/fair-principles/>.

Експертна група рекомендує українській владі зробити наступне.

- Використовувати надійний ШІ (законний, етичний та стійкий), відповідно до «Нерівних принципів етики для надійного ШІ» ЄС⁽¹⁸⁾, Закону ЄС про ШІ⁽¹⁹⁾, Рекомендації ЮНЕСКО з етики штучного інтелекту (2021)⁽²⁰⁾ та інших міжнародних законів, для виконання завдань, пов'язаних з моніторингом культурних цінностей, зокрема незаконних археологічних розкопок та незаконного обігу культурних цінностей. (Тільки національний уряд).
- Посилити контакти з Інтерполом, Агентством Європейського Союзу з правоохоронної співпраці, спеціалізованими правоохоронними органами, Всесвітньою митною організацією та міжнародним арт-ринком з метою запобігання та боротьби з незаконним обігом українських культурних цінностей та сприяння поверненню переміщених об'єктів. (Тільки національний уряд).
- Поширювати наявні керівні принципи та міжнародні стандарти, пов'язані з документуванням та моніторингом, шляхом організації тренінгів, семінарів та заходів з підвищення обізнаності. (Тільки національний уряд).
- Збирати та використовувати наявні геопросторові дані, у тому числі у співпраці з громадянами, для цілей документування та моніторингу, використовуючи смартфони та пристрої, обладнані системою глобального позиціонування. Це може бути використано для виявлення незаконних розкопок, мародерства, вивезення об'єктів з незахищених об'єктів і незаконної торгівлі культурними цінностями. Для забезпечення точності та достовірності даних слід створити систему перевірки та фільтрації інформації. (Тільки місцеві органи влади).
- Забезпечити доступ до тренінгів та семінарів зі збору даних, управління та моніторингу культурної спадщини відповідно до стандартів ЄС та міжнародних стандартів, щоб підтримати розвиток національних та місцевих компетенцій за допомогою мультидисциплінарних та багатонаціональних команд.
- Адміністрування центральних сховищ даних, що стосуються інвентаризації матеріальної та нематеріальної культурної спадщини та цифрового документування спадщини, відповідно до міжнародних стандартів.

2. Рекомендації на довгострокову перспективу

Експертна група рекомендує Європейському Союзу зробити наступне.

- Підтримувати зміцнення цифрового потенціалу в секторі культурної спадщини в Україні, тим самим сприяючи економічному зростанню, створенню робочих місць, інноваціям в ІТ-секторі та поверненню професіоналів у довгостроковій перспективі.
- Підтримувати інфраструктуру, яка була створена для забезпечення захисту джерел даних та конфіденційності джерел.
- Надавати підтримку Агентству Європейського Союзу з питань співробітництва у сфері кримінального правосуддя у збереженні, аналізі та зберіганні доказів, що стосуються ймовірних злочинів проти культурної спадщини або тих, що впливають на неї.
- Забезпечити, щоб ЄС та його держави-члени підтримували захист української культурної спадщини шляхом:

⁽¹⁸⁾ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3988569-0434-11ea-8c1f-01aa75ed71a1>.

⁽¹⁹⁾ <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>.

⁽²⁰⁾ <https://www.unesco.org/en/articles/recommendation-ethics-artificial-intelligence>.

- a) координації заходів і політики на рівні ЄС щодо захисту української культурної спадщини;
  - b) забезпечення координації між національними правоохоронними органами та відповідними органами ЄС у питаннях, що стосуються незаконної торгівлі культурними цінностями.
- Здійснювати постійний моніторинг та нагляд за процесами руйнування української культурної спадщини, збирати докази з метою забезпечення індивідуальної кримінальної відповідальності за умисні дії.
  - Продовжувати забезпечувати відкритий доступ та відкриті права інтелектуальної власності на дані через сертифіковані репозиторії, які відповідають принципу «максимально відкриті, настільки закриті, наскільки це необхідно».

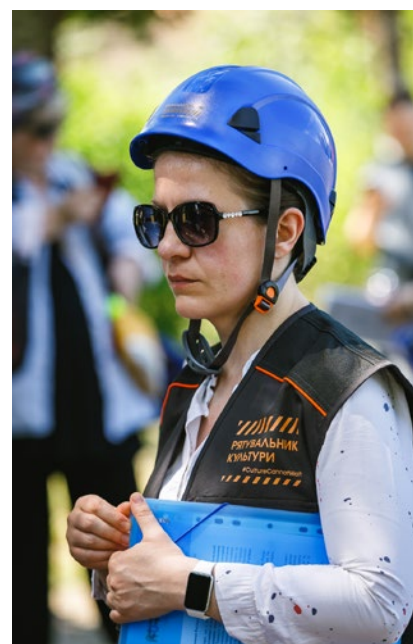
 Експертна група рекомендує українській владі зробити наступне.

3. Рекомендації на довгострокову перспективу

 Експертна група рекомендує українській владі зробити наступне.

- Інвестувати в цифрову трансформацію сектору культурної спадщини, що дозволить усім культурним установам, об'єктам і громадам надавати цифрові дані про свою спадщину - від колекцій до будівель, культурних практик тощо.
- Сприяти безперервному збору даних про матеріальну та нематеріальну культурну спадщину та створенню баз даних, забезпечувати рівний доступ до цих баз даних відповідно до існуючих міжнародних вимог та розвивати необхідну цифрову інфраструктуру.
- Розглянути можливість створення повних і сучасних (цифрових) інвентарів і документації (наприклад, шляхом сканування аналогових джерел і використання технологій цифрового картографування відповідно до міжнародних стандартів).
- Сприяти систематичній інтеграції охорони нерухомої культурної спадщини у містобудівну та землеустрійну документацію з метою збереження її історико-культурного значення та задоволення вимог сталого розвитку.
- Регулярно вносити інформацію до міжнародних баз даних викрадених культурних цінностей для підтримки реституції таких цінностей.

Пріоритетний напрям 4 – Відновлення культурної спадщини

1. Рекомендації щодо негайних дій

Експертна група рекомендує Європейському Союзу зробити наступне.

- Надати підтримку установам та організаціям, що займаються захистом та відновленням культурної спадщини, зокрема оцінкою збитків та ризиків, а також плануванням раннього відновлення, надавши їм наступне.
  - a) Необхідні методики та обладнання, програмне забезпечення та інструменти для консервації, що використовуються в лабораторіях і майстернях⁽²¹⁾ та інші ресурси, що відповідають потребам установ.
  - b) Послуги з неінвазивного оцінювання стану збереження будівель, у тому числі, але не обмежуючись лише цим, із застосуванням передових неруйнівних методів⁽²²⁾ та методів⁽²³⁾ оцінки безпеки будівництва та стану будівельних матеріалів, а також підготовки технічних звітів. Дані, зібрані в результаті цих оцінок, використовуються для визначення необхідних втручань для будівлі.
  - c) Освіта та сертифікація (включно з визнанням і підтвердженням компетенцій) фахівців у сфері культурної спадщини з використанням найкращих міжнародних практик та європейських стандартів.
  - d) Знання та практика збереження об'єктів культурної спадщини через співпрацю з провідними експертами та вивчення найкращих міжнародних практик. Це передбачає поглиблення розуміння традиційних технік, матеріалів та інструментів, а також доповнення їх новітніми методами консервації та реставрації.
- Надавати технічну допомогу для того, щоб:
  - (1) стимулювати переосмислення процесів формування політики та сприяти приведенню українського законодавства у відповідність до стандартів ЄС (зокрема через

⁽²¹⁾ Наприклад, матеріали, обладнання для біологічної, фізичної та хімічної діагностики, а також інструменти та обладнання для консервації та реставрації фресок і станкового живопису або будь-яких інших артефактів спадщини.

⁽²²⁾ Такі як ендоскопія, інфрачервона термографія, звукова вібрація навколишнього середовища та візуалізація.

⁽²³⁾ Такі як сейсмічний аналіз, метод скінченних елементів та числове моделювання.

інструмент Twinning, інструмент технічної допомоги та обміну інформацією⁽²⁴⁾), а також через ініціативу ЮНЕСКО з підтримки перегляду та кодифікації культурного законодавства, що розпочнеться у 2024 році на прохання Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики та у співпраці з Міністерством культури та стратегічних комунікацій; (2) посилити спроможність місцевих зацікавлених сторін звертатися до донорів та готувати заявки на отримання фінансування з фондів ЄС.

- Підтримувати переклад українською мовою та/або сприяти поширенню відповідних нормативних документів і передових практик (див. перелік нормативних документів у Додатку 1).

Експертна група рекомендує українській владі зробити наступне.

- Враховуючи поточний дефіцит кваліфікованих місцевих експертів, сприяти визнанню іноземних професійних кваліфікацій для сприяння співробітництву з ЄС та міжнародному співробітництву в Україні.
- Гарантувати ефективну та дієву систему освіти, а також забезпечити визнання та сертифікацію українських фахівців у сфері культурної спадщини.
- Зусилля з відновлення повинні враховувати та активно підтримувати стале відновлення живої спадщини, включаючи засоби до існування, навички, традиції, фестивалі тощо. Вони є незамінними для успішного відновлення суспільства, економіки та сектору спадщини і як окремі елементи.
- «Визнаємо, що культура в усіх її формах слугує важелем стійкості як у мирний, так і у воєнний час, виступаючи не лише основоположним елементом економічного та соціального розвитку, а й потужною рушійною силою у реагуванні на надзвичайні ситуації, відновленні та післявоєнній відбудові України» (Вільнюський заклик до дій для відновлення культурного сектору України⁽²⁵⁾).
- Незважаючи на бойові дії, що тривають в Україні, процес відновлення країни вже розпочався, і наразі існують регіональні плани відновлення, найчастіше у формі планів

відновлення громад. У більшості випадків організації громадянського суспільства співпрацюють з іншими зацікавленими сторонами. Щоб бути інклюзивним і сталим, процес відновлення повинен враховувати реальність і зусилля на рівні громад та заохочувати підхід, що ґрунтується на ініціативі громад, забезпечуючи при цьому повне врахування потреб і участі громад у регіональних і національних планах та підтримку механізмів зворотного зв'язку знизу вгору від рівня громад до регіонального і національного рівнів.

- Потенціал відновлення та реабілітації спадщини для посилення соціальної згуртованості та сприяння сталому миру є величезним. Закріплюючи ініціативи в місцевих контекстах і культурах, зусилля з відновлення спадщини в Україні – особливо ті, що зосереджені на соціальних традиціях і практиках або міжконфесійних церемоніях – можуть допомогти подолати травму і регуманізувати місця, які перебували на лінії фронту і зазнали насильства. Таким чином, ретельний аналіз того, яка спадщина зберігається або відновлюється, а також де, коли і ким, є ключем до посилення ролі спадщини у зціленні травми та сприянні миру і міжгромадській злагоді (дивіться, наприклад, Механізм оцінювання мирного процесу з метою відновлення та збереження культурної спадщини, розроблений організацією ICCROM⁽²⁶⁾).
- Зусилля з відновлення та реабілітації спадщини в Україні мають виявляти та проактивно реагувати на негативні наслідки зміни клімату як для матеріальної, так і для нематеріальної спадщини. Ці зусилля мають одночасно підтримувати дослідження та поширення знань, традицій і практик місцевих громад, які сприяють сталому використанню природних ресурсів, зменшують ризик стихійних лих і заохочують адаптацію до зміни клімату та пом'якшення її наслідків.
- Для того, щоб відродження спадщини відіграло позитивну роль у просуванні кліматичних дій, вкрай важливо відійти від експертно-орієнтованих дискурсів і розробити інструменти, які зроблять відродження спадщини процесом, керованим громадою.

⁽²⁴⁾ Twinning – це інструмент Європейського Союзу для інституційної співпраці між державними адміністраціями країн-членів ЄС та країн-бенефіціарів або партнерів. Проекти Twinning об'єднують досвід державного сектору країн-членів ЄС та країн-бенефіціарів з метою досягнення конкретних обов'язкових операційних результатів за допомогою рівноправної діяльності.

Інструмент технічної допомоги та обміну інформацією Комісії підтримує органи державного управління в питаннях наближення, застосування та забезпечення дотримання законодавства ЄС, а також сприяння обміну найкращими практиками ЄС.

⁽²⁵⁾ https://lrkm.lv.lt/media/viesa/saugykla/2024/6/5Brk_FreYUg.pdf

⁽²⁶⁾ https://www.iccrom.org/sites/default/files/publications/2021-03/path_final_9.3.21.pdf

Такий підхід має бути спрямований на усунення несправедливості, сприяння продовольчій безпеці, миру та стійкості, а також зменшенню впливу та вразливості до кліматичних ризиків.

- Не менш важливо усунути ментальні та фізичні розбіжності між природою і культурою, щоб протистояти викликам, пов'язаним зі зміною клімату та його мінливістю. Коли заходи у сфері спадщини не орієнтовані на людей і не враховують екологічні аспекти, вони можуть призвести до ескалації напруженості, посилення несправедливості та нерівності, а також сприяти деградації довкілля ⁽²⁷⁾.
- Поставити зелену трансформацію в центр проектів відбудови та реконструкції та надавати перевагу зеленим рішенням в архітектурних конкурсах та публічних тендерах.
- Інтегрувати нові реалії та потреби при розробці планів регенерації та адаптації культурної спадщини, зокрема:
  - a) баланс між новими суспільними потребами та існуючими значеннями, властивостями і цінностями спадщини;
  - b) баланс між новим, сучасним архітектурним вираженням та існуючим культурним та історичним середовищем;
  - c) надання пріоритету інноваційним стійким технологіям, де це доречно;
  - d) громадські будівлі, що мають культурну цінність, мають бути доступними і відкритими для всіх, служити суспільству багатofункціонально, виконуючи не лише свої прямі функції (музей, бібліотека тощо), але й функціонувати як громадські центри (місця для зустрічей та обміну досвідом) і притулки.
- Посилити місцеву та регіональну спроможність у сфері збереження культурної спадщини та збільшити кількість відданого та незалежного персоналу для підтримки регіональних та місцевих органів влади у розробці та впровадженні стратегій збереження та відновлення культурної спадщини шляхом (Тільки місцеві органи влади.):
  - a) підготовки та затвердження місських планів та концепцій переглядування, які інтегрують культурну спадщину;
- b) створення та затвердження місцевих керівних принципів охорони культурної спадщини, включаючи протоколи та інструкції для посилення охорони та збереження культурної спадщини на регіональному та місцевому рівнях, а також сприяння організації навчання для регіонального та місцевого персоналу з метою опанування таких протоколів та інструкцій відповідно до найсучасніших та найактуальніших рекомендацій та найкращих практик;
- c) визначення пріоритетів та заохочення партнерства між приватним сектором, місцевими органами влади, організаціями культурної спадщини та місцевими громадами у проектах з відновлення та розвитку;
- d) визначення ключових об'єктів культурної спадщини для відновлення на основі історичного значення, стану збереження та впливу на громаду;
- e) координації фінансових, технічних і людських ресурсів усіх зацікавлених сторін;
- f) вироблення спільного бачення, яке відповідає цінностям і потребам громади;
- g) документування, ремонту та відповідального використання об'єктів культурної спадщини, що перебувають у приватній власності;
- h) створення спільних державно-приватних фондів і грантів та надання податкових пільг і субсидій приватним власникам для стабілізації спадщини;
- i) створення механізмів постійного моніторингу та оцінки для регулярного інформування зацікавлених сторін про хід реалізації проектів та їхній вплив.
- Розбудовувати міцні партнерства з організаціями громадянського суспільства (ОГС), визнаючи їхній внесок і можливості. Залучення ОГС до збереження культурної спадщини сприяє соціальній згуртованості та взаємодії, що призводить до довготривалих позитивних суспільних змін. Підтримувати ОГС через фінансування, навчання та інфраструктуру шляхом:
  - a) створення правових рамок та офіційних угод ⁽²⁸⁾;
  - b) посилення співпраці з ними ⁽²⁹⁾;
  - c) розширення можливостей громадянського суспільства ⁽³⁰⁾.

⁽²⁷⁾ https://www.iccrom.org/sites/default/files/2022-03/en_0_ccp_climate.culture.peace_report_web_iccrom_2022.pdf

⁽²⁸⁾ Регулярні зустрічі та спільне прийняття рішень дозволяють ОГС брати участь у плануванні та реалізації проектів, забезпечуючи сталі, інклюзивні рішення для просування та захисту культурної спадщини та інтересів місцевих громад.

⁽²⁹⁾ Покращення співпраці сприяє більш ефективному збору даних та реалізації проектів, враховуючи конкретні місцеві потреби та пріоритети.

⁽³⁰⁾ Надання навчання та фінансування допомагає ОГС підвищити їхню спроможність та стійкість, посилюючи їхню участь та вплив у ширших суспільних контекстах.

2. Рекомендації на довгострокову перспективу

Експертна група рекомендує Європейському Союзу зробити наступне.

- Підтримувати використання інноваційних та традиційних технологій, якісних матеріалів та сталих технічних рішень для сприяння економічному відродженню України на рівні громад/місцевому рівні.
- Надавати інженерні послуги для:
  - a) структурного аналізу з використанням сучасних, неінвазивних методів для забезпечення безпеки та стабільності будівель з одночасним зменшенням ризиків для людей та культурної спадщини ⁽³¹⁾;
  - b) геотехнічного та геомеханічного контролю (аналіз фундаментів та ґрунтів основи) ⁽³²⁾ та готувати ремонтні рекомендації для відновлення пошкоджених будівель та забезпечення їх довготривалої стабільності та безпеки;
  - c) додаткових варіантів підтримки (вони доповнюють експертний аналіз і сприяють комплексному підходу до охорони культурної спадщини), зокрема:
    - i) фінансова підтримка ⁽³³⁾,
    - ii) технічне обладнання та навчання ⁽³⁴⁾,

iii) мережа експертів у сфері культурного туризму.

Експертна група рекомендує українській владі зробити наступне.

- Сприяти створенню лабораторії інноваційних зелених рішень у відбудові та реконструкції об'єктів спадщини, яка б брала участь у процесах відбору проектів, що реалізовуватимуться органами державної влади та/або з використанням державного фінансування. Консультувати, сприяти впровадженню, документувати та просувати «зелені» рішення у відновлювальних заходах.
- Активізувати зусилля щодо залучення місцевих та міжнародних коштів для відновлення культурної спадщини. Оптимізувати існуючі традиційні джерела фінансування, одночасно впроваджуючи нові фінансові методи. Наступні стратегії можна впроваджувати окремо або синергетично, адаптуючи їх до конкретних державних потреб і наявних ресурсів.
  - a) Державне фінансування:
    - i) державний бюджет,
    - ii) державно-приватне партнерство,

⁽³¹⁾ Метою є оцінка конструкції та будівельних матеріалів, оцінка структурної системи, визначення ступеня пошкодження та оцінка якості матеріалів для цілей ремонту та зміцнення.

⁽³²⁾ оцінка несучої здатності, цілісності матеріалу фундаменту та методів з'єднання, а також виявлення деформацій ґрунту.

⁽³³⁾ Надання прямих фінансових грантів або пільгових кредитів для відновлення культурної спадщини та створення фондів для екстрених заходів і довгострокових проектів.

⁽³⁴⁾ Надання спеціалізованого обладнання, програмного забезпечення та матеріалів для реставрації та консервації, а також організація тренінгів та семінарів для місцевих експертів з метою підвищення їхньої кваліфікації.

- iii) міжнародні пожертви та фонди,
  - iv) фонди спадщини,
  - v) податкові пільги та субсидії,
  - vi) кошти від лотерей ⁽³⁵⁾,
  - vii) Доходи від туризму ⁽³⁶⁾.
- b) Приватне фінансування:
- i) краудфандингові кампанії,
  - ii) спонсорство та корпоративна підтримка,
  - iii) довгострокові контракти та партнерства,
  - iv) продаж продуктів і послуг,
  - v) заповіти та спадщина,
  - vi) фінансові інструменти ⁽³⁷⁾.
- Визнати, що різноманітні види спадщини є активами для розвитку дестинацій та туристичної економіки і, з цієї точки зору, є важливими для економічного зростання, водночас гарантуючи критичні до джерел і достовірні інтерпретації та наративи щодо постраждалих від війни територій, які можуть стати об'єктом катастрофічного туризму.

3. Рекомендації на довгострокову перспективу

Експертна група рекомендує Європейському Союзу зробити наступне.

- Використовувати платформу Creatives Unite для демонстрації ініціатив підтримки різних зацікавлених сторін, пов'язаних з передовим досвідом у відновленні культурної спадщини в Європі та Україні ⁽³⁸⁾.

Експертна група рекомендує українській владі зробити наступне.

- Інтегрувати проекти з відновлення та регенерації об'єктів культурної спадщини в українську офіційну платформу «Цифрова екосистема для підзвітного управління відновленням» ⁽³⁹⁾. (Тільки національний уряд).
- Створити можливості та сприяти навчанню і тренінгам для працівників органів

місцевої влади на теми: охорона культурної спадщини та управління процесами її відновлення, ініціювання та управління проектами, робота з громадами та доступ до фінансування. (Тільки місцеві органи влади).

- Підготувати та затвердити міські плани та концепції репланування, які інтегрують культурну спадщину. (Тільки місцеві органи влади).
- Розробити та затвердити місцеві правила охорони культурної спадщини. (Тільки місцеві органи влади).
- Визначати пріоритети та заохочувати партнерство між приватним сектором, місцевими органами влади, організаціями культурної спадщини та місцевими громадами у проектах розвитку. (Тільки місцеві органи влади).

⁽³⁵⁾ Використовувати доходи від лотерей для фінансування проектів з відновлення культурної спадщини (подібно до Heritage Lottery Fund у Великій Британії, BankGiro Loterij у Нідерландах тощо).

⁽³⁶⁾ Прямі надходження від туризму, включаючи членські внески (туристичні асоціації), туристичні податки, квитки в музеї, культурні заходи та послуги туристичних гідів.

⁽³⁷⁾ Залучати інвестиції через облігації або інші фінансові інструменти, пристосовані для проектів з відновлення пам'яток.

⁽³⁸⁾ <https://creativesunite.eu/ukraine-map>.

⁽³⁹⁾ <https://dream.gov.ua/en>.

Додаток 1 – Відповідні нормативно-правові акти та політичні документи

Цей перелік не є вичерпним.

Концепції та принципи збереження	Афінська хартія реставрації історичних пам'яток (ICOMOS, 1931 р.) ⁽⁴⁰⁾ Міжнародна хартія з охорони та реставрації пам'яток і визначних місць (Венеціанська хартія) (ICOMOS, 1964 р.) ⁽⁴¹⁾ Хартія ICOMOS Австралії про місця культурного значення (Хартія Бурра) (ICOMOS, 2013 р.) ⁽⁴²⁾
Перепоховання археологічних решток	Афінська хартія реставрації історичних пам'яток (ICOMOS, 1931 р.) ⁽⁴³⁾
Захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту / навмисного руйнування	Гаазька конвенція (включаючи два протоколи до неї), (ЮНЕСКО, 1954 р., 1999 р.) ⁽⁴⁴⁾ Декларація ЮНЕСКО, що стосується навмисного руйнування культурної спадщини (ЮНЕСКО, 2003) ⁽⁴⁵⁾ «Доповідь Спеціального доповідача у сфері культурних прав» (ООН, 2016 р.) ⁽⁴⁶⁾ Резолюція 2347 (2017) (Рада Безпеки ООН, 2017 р.) ⁽⁴⁷⁾ Дрезденська декларація «Відновлення пам'яток, зруйнованих війною» (ICOMOS, 1982 р.) ⁽⁴⁸⁾ Політика щодо культурної спадщини (Канцелярія Прокурора Міжнародного кримінального суду, від 2021 року) ⁽⁴⁹⁾ Резолюція за результатами Форуму «Війна в Україні: Битва за культуру» (Міжнародний форум з безпеки культурної спадщини, 2023 р.) ⁽⁵⁰⁾ Висновки Ради щодо підходу ЄС до культурної спадщини в умовах конфліктів та криз (Рада Європейського Союзу, 2021 р.) ⁽⁵¹⁾ «Захист культурної спадщини від збройних конфліктів в Україні та за її межами» (Європейський парламент: Генеральний директорат з питань внутрішньої політики Союзу: Департамент структурної політики та політики згуртування, 2023 р.) ⁽⁵²⁾
Охорона та розкопки археологічних пам'яток	Рекомендація про міжнародні принципи, що застосовуються до археологічних розкопок (ЮНЕСКО, 1956 р.) ⁽⁵³⁾ Хартія з охорони та управління археологічною спадщиною (ICOMOS, 1990 р.) ⁽⁵⁴⁾ Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини (переглянута) (Валлеттська конвенція) (Рада Європи, 1992 р.) ⁽⁵⁵⁾ Валлеттські принципи збереження історичних міст, містечок та урбаністичних районів та управління ними (ICOMOS, 2011 р.) ⁽⁵⁶⁾
Міжнародні конкурси з архітектури та містобудування	Рекомендація про міжнародні конкурси архітектури та містобудування (ЮНЕСКО, 1956 р.) ⁽⁵⁷⁾

⁽⁴⁰⁾ <https://www.icomos.org/en/167-the-athens-charter-for-the-restoration-of-historic-monuments>.

⁽⁴¹⁾ <https://www.icomos.org/en/participer/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/157-the-venice-charter>.

⁽⁴²⁾ <https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf>.

⁽⁴³⁾ <https://www.icomos.org/en/167-the-athens-charter-for-the-restoration-of-historic-monuments>.

⁽⁴⁴⁾ <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-cultural-property-event-armed-conflict-regulations-execution-convention>.

⁽⁴⁵⁾ https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc_854_unesco_eng.pdf.

⁽⁴⁶⁾ <https://digitallibrary.un.org/record/831612?v=pdf>.

⁽⁴⁷⁾ <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/079/04/pdf/n1707904.pdf>.

⁽⁴⁸⁾ <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/184-the-declaration-of-dresden>.

⁽⁴⁹⁾ <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/20210614-otp-policy-cultural-heritage-eng.pdf>.

⁽⁵⁰⁾ <https://www.maidanmuseum.org/en/node/2450>.

⁽⁵¹⁾ <https://www.consilium.europa.eu/media/50557/st09837-en21.pdf>.

⁽⁵²⁾ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/733120/IPOL_STU\(2023\)733120\(SUM01\)_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/733120/IPOL_STU(2023)733120(SUM01)_EN.pdf).

⁽⁵³⁾ <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-international-principles-applicable-archaeological-excavations>.

⁽⁵⁴⁾ <https://icahm.icomos.org/wp-content/uploads/2017/01/1990-Lausanne-Charter-for-Protection-and-Management-of-Archaeological-Heritage.pdf>.

⁽⁵⁵⁾ <https://rm.coe.int/168007bd25>.

⁽⁵⁶⁾ https://civvih.icomos.org/wp-content/uploads/2022/03/Valletta-Principles-GA- EN_FR_28_11_2011.pdf.

⁽⁵⁷⁾ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381999>.

Незаконне ввезення, вивезення та передача / тероризм і незаконна торгівля	Конвенція про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності (ЮНЕСКО, 1970 р.) ⁽⁵⁸⁾ Конвенція ЮНІДРУА про викрадені або незаконно вивезені культурні цінності (Міжнародний інститут уніфікації приватного права, 1995 р.) ⁽⁵⁹⁾ Резолюція 2347 (2017) (Рада Безпеки ООН, 2017 р.) ⁽⁶⁰⁾ Конвенція про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями (Нікосійська конвенція) (Рада Європи, 2017 р.) ⁽⁶¹⁾ Політика щодо культурної спадщини (Канцелярія Прокурора Міжнародного кримінального суду, від 2021 року) ⁽⁶²⁾
Міжнародний погляд на культурну та природну спадщину / сільські ландшафти / світову спадщину	Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (ЮНЕСКО, 1972 р.) ⁽⁶³⁾ Документ ICOMOS-IFLA про історичні міські громадські парки (ICOMOS, 2017 р.) ⁽⁶⁴⁾ Дорадчий орган «Ініціатива «Наша спільна гідність» щодо підходів, заснованих на правах людини, у світовій спадщині: Підбиваємо підсумки та дивимося вперед – <i>Zvit</i> (ICOMOS, 2017 р.) ⁽⁶⁵⁾ <i>Керівництво та інструментарій для оцінки впливу в контексті всесвітньої спадщини</i> (ЮНЕСКО, 2022 р.) ⁽⁶⁶⁾
Охорона підводної культурної спадщини	Конвенція про охорону підводної культурної спадщини (ЮНЕСКО, 2001 р.) ⁽⁶⁷⁾
Нематеріальна культурна спадщина / різноманітність форм культурного самовираження / права людини	Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини (ЮНЕСКО, 2003 р.) ⁽⁶⁸⁾ Конвенція про охорону та заохочення різноманітності форм культурного самовираження 2005 року (ЮНЕСКО, 2005 р.) ⁽⁶⁹⁾ Валлеттські принципи збереження історичних міст, містечок та урбаністичних районів та управління ними (ICOMOS, 2011 р.) ⁽⁷⁰⁾ Буенос-Айреська декларація з нагоди 70-ї річниці Загальної декларації прав людини (ICOMOS, 2018 р.) ⁽⁷¹⁾
Архіви та бібліотеки	Загальна декларація про архіви (Міжнародна рада архівів, 2011 р.) ⁽⁷²⁾ Принципи IFLA з догляду за бібліотечними матеріалами та поводження з ними (Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ, 1999 р.) ⁽⁷³⁾ Рекомендація про збереження документальної спадщини та доступ до неї, у тому числі в цифровій формі (ЮНЕСКО, 2015 р.) ⁽⁷⁴⁾
Музеї	<i>Кодекс етики ICOM для музеїв</i> (ICOM, 2017 р.) ⁽⁷⁵⁾ «Рекомендації для музеїв при підготовці до кризи та війни» (Національний інститут музеїв, 2024 р.) ⁽⁷⁶⁾ «Визначення музею» (ICOM, 2022 р.) ⁽⁷⁷⁾

⁽⁵⁸⁾ <https://www.unesco.org/en/node/66148>.

⁽⁵⁹⁾ <https://www.unidroit.org/instruments/cultural-property/1995-convention/>.

⁽⁶⁰⁾ <https://www.un.org/securitycouncil/s/res/2347-%282017%29>.

⁽⁶¹⁾ <https://www.coe.int/en/web/conventions/cets-number/-/abridged-title-known?module=treaty-detail&treatynum=221>.

⁽⁶²⁾ <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/20210614-otp-policy-cultural-heritage-eng.pdf>.

⁽⁶³⁾ <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>.

⁽⁶⁴⁾ https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/GA2017_6-3-2_HistoricUrbanPublicParks_EN_adopted-15122017.pdf.

⁽⁶⁵⁾ https://www.icomos.no/wp-content/uploads/2017/07/Report_web.pdf.

⁽⁶⁶⁾ <https://whc.unesco.org/en/guidance-toolkit-impact-assessments>.

⁽⁶⁷⁾ <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-underwater-cultural-heritage?hub=412>.

⁽⁶⁸⁾ <https://ich.unesco.org/en/convention>.

⁽⁶⁹⁾ <https://www.unesco.org/creativity/en/2005-convention>.

⁽⁷⁰⁾ https://civviih.icomos.org/wp-content/uploads/2022/03/Valletta-Principles-GA- EN_FR_28_11_2011.pdf.

⁽⁷¹⁾ <https://www.icomos.org/en/about-icomos/governance/general-information-about-the-general-assembly/list-of-general-assemblies/20th-general-assembly-2018/52583-declaration-de-buenos-aires-marquant-le-70e-anniversaire-de-la-declaration-universelle-des-droits-de-l-homme-2>.

⁽⁷²⁾ <https://www.ica.org/resource/universal-declaration-on-archives-uda/>.

⁽⁷³⁾ <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/pac/ipi1-en.pdf>.

⁽⁷⁴⁾ <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-concerning-preservation-and-access-documentary-heritage-including-digital-form>.

⁽⁷⁵⁾ <https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/ICOM-code-En-web.pdf>.

⁽⁷⁶⁾ <https://nim.gov.pl/files/news/957/zalecenia-kryzysowe-en.pdf>.

⁽⁷⁷⁾ <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>.

Історичні міські ландшафти	Рекомендація про історичні міські ландшафти (ЮНЕСКО, 2011 р.) ⁽⁷⁸⁾ Рекомендація про збереження та сучасну роль історичних ансамблів (ЮНЕСКО, 1976 р.) ⁽⁷⁹⁾ Хартія про збереження історичних міст і міських районів (Вашингтонська хартія) (ICOMOS, 1987 р.) ⁽⁸⁰⁾ Валлеттські принципи збереження історичних міст, містечок та урбаністичних районів та управління ними (ICOMOS, 2011 р.) ⁽⁸¹⁾ Європейська хартія архітектурної спадщини (Рада Європи, 1975 р.) ⁽⁸²⁾ Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи (Рада Європи, 1985 р.) ⁽⁸³⁾
Охорона та популяризація музеїв і колекцій	Рекомендація про охорону та популяризацію музеїв і колекцій, їхнього розмаїття та їхньої ролі в суспільстві (ЮНЕСКО, 2015 р.) ⁽⁸⁴⁾ <i>Кодекс етики ICOM для музеїв</i> (ICOM, 2017 р.) ⁽⁸⁵⁾ Хартія культурного розмаїття ICOM (ICOM, 2010 р.) ⁽⁸⁶⁾ «Зауваження Чонсі Дж. Хемліна (Chauncey J. Hamlin), президента Міжнародної ради музеїв, виголошені на третій сесії Проміжної генеральної конференції, що відбулася в Мехіко 11 листопада 1947 р.» про стандартизацію музейної практики (ICOM, 1947 р.) ⁽⁸⁷⁾
Відновлення та реконструкція	Варшавська рекомендація з відновлення та реконструкції культурної спадщини (ЮНЕСКО, 2018 р.) ⁽⁸⁸⁾ <i>Культура в реконструкції та відновленні міст</i> (ЮНЕСКО, 2018 р.) ⁽⁸⁹⁾ Дрезденська декларація «Відновлення пам'яток, зруйнованих війною» (ICOMOS, 1982 р.) ⁽⁹⁰⁾ <i>Керівництво ICOMOS-ICCROM з відновлення та реконструкції після стихійних лих та постконфліктних ситуацій для об'єктів культурної спадщини та культурних цінностей</i> (ICOMOS-ICCROM (Міжнародний центр з вивчення питань збереження та реставрації культурних цінностей), 2021 р.) ⁽⁹¹⁾
Зменшення ризику стихійних лих / управління ризиками	<i>Сендайська рамкова програма зі зменшення небезпеки стихійних лих на 2015-2030 роки</i> (ООН, 2015 р.) ⁽⁹²⁾ <i>Посібник з управління ризиками для культурної спадщини</i> (ICCROM, 2016 р.) ⁽⁹³⁾ Висновки Ради щодо управління ризиками у сфері культурної спадщини (Рада Європейського Союзу, 2020 р.) ⁽⁹⁴⁾ <i>Захист культурної спадщини від природних і техногенних катастроф: Порівняльний аналіз управління ризиками в ЄС</i> (Європейська Комісія: Генеральний директорат з питань освіти, молоді, спорту та культури, 2018 р.) ⁽⁹⁵⁾ Повідомлення Комісії – Керівні принципи звітності щодо управління ризиками стихійних лих (OB C, C/2019/8929, 20.12.2019) ⁽⁹⁶⁾

⁽⁷⁸⁾ <https://whc.unesco.org/en/hul>.

⁽⁷⁹⁾ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000114038.page=136>.

⁽⁸⁰⁾ https://civvih.icomos.org/wp-content/uploads/2022/03/Charter-of-Washington_10_1987.pdf.

⁽⁸¹⁾ https://civvih.icomos.org/wp-content/uploads/2022/03/Valletta-Principles-GA-EN_FR_28_11_2011.pdf.

⁽⁸²⁾ <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/170-european-charter-of-the-architectural-heritage>.

⁽⁸³⁾ <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=121>.

⁽⁸⁴⁾ <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-concerning-protection-and-promotion-museums-and-collections-their-diversity-and-their>.

⁽⁸⁵⁾ <https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/ICOM-code-En-web.pdf>.

⁽⁸⁶⁾ <https://inclusivemuseums.org/wp-content/uploads/2019/08/ICOM-Cultural-Diversity-Charter-Latest.pdf>.

⁽⁸⁷⁾ https://icom.museum/wp-content/uploads/2022/12/005_ICOM_Interim-Conf_Hamlin2_1947_EN.pdf.

⁽⁸⁸⁾ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265632>.

⁽⁸⁹⁾ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265981>.

⁽⁹⁰⁾ <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/184-the-declaration-of-dresden>.

⁽⁹¹⁾ https://openarchive.icomos.org/id/eprint/3183/1/ICOMOS-ICCROM_GUIDANCE_12012024.pdf.

⁽⁹²⁾ <https://www.undrr.org/media/16176/download?startDownload=20240621>.

⁽⁹³⁾ https://www.iccrom.org/sites/default/files/2017-12/risk_management_guide_english_web.pdf.

⁽⁹⁴⁾ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020XG0605\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020XG0605(01)).

⁽⁹⁵⁾ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8fe9ea60-4cea-11e8-be1d-01aa75ed71a1>.

⁽⁹⁶⁾ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?toc=OJ%3AC%3A2019%3A428%3ATOC&uri=uriserv%3A0J_C_2019.428.01.0008.01.ENG.

Освіта та навчання	Настанови з освіти та підготовки кадрів у сфері збереження пам'яток, ансамблів та об'єктів (ICOMOS, 1993 р.) ⁽⁹⁷⁾ Хартія про культурну спадщину (ICOMOS, 1999 р.) ⁽⁹⁸⁾ Європейська хартія архітектурної спадщини (Рада Європи, 1975 р.) ⁽⁹⁹⁾ «Професійні настанови Е.С.С.О.» (Європейська конфедерація організацій консерваторів-реставраторів, 2002 р.) ⁽¹⁰⁰⁾ <i>Компетенції для доступу до професії консерватора-реставратора</i> (Європейська конфедерація організацій консерваторів-реставраторів, 2011 р.) ⁽¹⁰¹⁾ <i>Основні гуманітарні стандарти якості та підзвітності</i> (Альянс основних гуманітарних стандартів, 2014 р.) ⁽¹⁰²⁾
Автентичність	Нараський документ про автентичність (ICOMOS, 1994 р.) ⁽¹⁰³⁾ Ризька хартія про автентичність та історичну реконструкцію у зв'язку з культурною спадщиною (ICCROM, 2000 р.) ⁽¹⁰⁴⁾
Народна архітектура / архітектурна спадщина	Хартія про культурну спадщину (ICOMOS, 1999 р.) ⁽¹⁰⁵⁾ Хартія ICOMOS, Принципи аналізу, збереження та структурної реставрації архітектурної спадщини (ICOMOS, 2003 р.) ⁽¹⁰⁶⁾ Європейська хартія архітектурної спадщини (Рада Європи, 1975 р.) ⁽¹⁰⁷⁾ Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи (Рада Європи, 1985 р.) ⁽¹⁰⁸⁾ Резолюція міністрів, відповідальних за питання культури, які зустрілися в рамках Ради від 13 листопада 1986 року щодо захисту архітектурної спадщини Європи (ОВ 86/С 320/01) (Рада Європейського Союзу) ⁽¹⁰⁹⁾
Фонди ЄС та їхній вплив на культурну спадщину	<i>Європейські принципи якості для заходів, що фінансуються ЄС і можуть мати потенційний вплив на культурну спадщину</i> (ICOMOS, 2020 р.) ⁽¹¹⁰⁾
Туризм	Міжнародна хартія ICOMOS про туризм у сфері культурної спадщини (ICOMOS, 2022 р.) ⁽¹¹¹⁾
Співпраця	Європейська культурна конвенція (Рада Європи, 1954 р.) ⁽¹¹²⁾ Повідомлення Комісії Європейському Парламенту, Раді, Європейському економічному і соціальному комітету та Комітету регіонів – На шляху до інтегрованого підходу до культурної спадщини для Європи, COM(2014) 477 (Європейська Комісія, 2014 р.) ⁽¹¹³⁾
Ландшафти	Ландшафтна конвенція Ради Європи (Рада Європи, 2000) ⁽¹¹⁴⁾
Значення культурної спадщини для суспільства	Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства (Конвенція Фару) (Рада Європи, 2005 р.) ⁽¹¹⁵⁾

⁽⁹⁷⁾ <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/187-guidelines-for-education-and-training-in-the-conservation-of-monuments-ensembles-and-sites>.

⁽⁹⁸⁾ https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/vernacular_e.pdf.

⁽⁹⁹⁾ <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/170-european-charter-of-the-architectural-heritage>.

⁽¹⁰⁰⁾ https://www.ecco-eu.org/wp-content/uploads/2021/01/ECCO_professional_guidelines_III.pdf.

⁽¹⁰¹⁾ http://www.nkf-se/uploads/5/1/7/3/51739425/2014_ecco_competences_en.pdf.

⁽¹⁰²⁾ <https://www.chsalliance.org/get-support/resource/core-humanitarian-standard-2014/>.

⁽¹⁰³⁾ <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/386-the-nara-document-on-authenticity-1994>.

⁽¹⁰⁴⁾ https://www.iccrom.org/sites/default/files/publications/2020-05/convert8_07_rigacharter_ing.pdf.

⁽¹⁰⁵⁾ https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/vernacular_e.pdf.

⁽¹⁰⁶⁾ <https://www.icomos.org/en/about-the-centre/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/165-icomos-charter-principles-for-the-analysis-conservation-and-structural-restoration-of-architectural-heritage>.

⁽¹⁰⁷⁾ <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/170-european-charter-of-the-architectural-heritage>.

⁽¹⁰⁸⁾ <https://rm.coe.int/168007a087>.

⁽¹⁰⁹⁾ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:41986X1213:EN:HTML>.

⁽¹¹⁰⁾ https://openarchive.icomos.org/id/eprint/2436/1/EUOS_revised-2020_EN_ebook.pdf.

⁽¹¹¹⁾ <https://www.icomos.org/en/89-english-categories/home/118410-the-new-icomos-international-charter-for-cultural-heritage-tourism-supports-a-more-responsible-and-sustainable-tourism-management>.

⁽¹¹²⁾ <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/european-cultural-convention>.

⁽¹¹³⁾ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2014:477:FIN>.

⁽¹¹⁴⁾ <https://www.coe.int/en/web/conventions/-/council-of-europe-european-landscape-convention-ets-no-176-translations>.

⁽¹¹⁵⁾ <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=199>.

Перша допомога та відновлення	<i>Перша допомога культурній спадщині під час кризи – Посібник</i> (ICCROM, 2018 р.) ⁽¹¹⁶⁾ <i>Інструмент оцінки миробудівництва для відновлення та реабілітації спадщини – PATH – Інструментарій зі спадщини для миру та стійкості</i> (ICCROM, 2021 р.) ⁽¹¹⁷⁾ «Ресурси для надання першої допомоги та забезпечення стійкості культурної спадщини в часи кризи (FAR)» (ICCROM, 2022 р.) ⁽¹¹⁸⁾
Культурна спадщина та кліматичні дії	<i>Європейська зелена книга з питань культурної спадщини – Поставити спільну спадщину Європи в центр Європейського зеленого курсу</i> (Europa Nostra, 2021 р.) ⁽¹¹⁹⁾ <i>Зміцнення стійкості культурної спадщини до зміни клімату – Де Європейський зелений курс зустрічається з культурною спадщиною</i> (Європейська комісія: Генеральний директорат з питань освіти, молоді, спорту та культури, 2022 р.) ⁽¹²⁰⁾
Стандартизація	Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) (див. схему нижче) «Зауваження Чонсі Дж. Хемліна (Chauncey J. Hamlin), президента Міжнародної ради музеїв, виголошені на третій сесії Проміжної генеральної конференції, що відбулася в Мехіко 11 листопада 1947 р.» про стандартизацію музейної практики (ICOM, 1947 р.) ⁽¹²¹⁾ «Про CEN (Європейський комітет зі стандартизації)» ⁽¹²²⁾
Оцифрування	Декларація – Співпраця з просування оцифрування культурної спадщини (Європейський Союз, 2019) ⁽¹²³⁾

Юридично обов'язкові договори, ратифіковані Україною та/або РФ

Договір	Ратифіковано Україною	Ратифіковано Росією
Гаазька конвенція (ЮНЕСКО, 1954)	Так	Так
Європейська культурна конвенція (Рада Європи, 1954)	Так	Так
Конвенція про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності (ЮНЕСКО, 1970)	Так	Так
Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (ЮНЕСКО, 1972)	Так	Так
Європейська конвенція про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями (Нікосійська конвенція) (Рада Європи, 1985 р.)	Ні	Ні
Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи (Рада Європи, 1985)	Так	Так
Конвенція про охорону археологічної спадщини Європи (Рада Європи, 1992)	Так	Так
Конвенція ЮНІДРУА про викрадені або незаконно вивезені культурні цінності (Конвенція Міжнародного інституту уніфікації приватного права, 1995 р.)	Ні	Ні
Другий протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей 1954 року (ЮНЕСКО, 1999)	Так	Ні
Конвенція про охорону підводної культурної спадщини (ЮНЕСКО, 2001)	Так	Ні
Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини (ЮНЕСКО, 2003)	Так	Ні
Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження 2005 року (ЮНЕСКО, 2005)	Так	Ні
Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства (Конвенція Фаро) (Рада Європи, 2005)	Так	Ні
Конвенція про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями (Нікосійська конвенція) (Рада Європи, 2017)	Ні	Ні

⁽¹¹⁶⁾ https://www.iccrom.org/sites/default/files/2018-10/fac_handbook_print_oct-2018_final.pdf.

⁽¹¹⁷⁾ https://www.iccrom.org/sites/default/files/publications/2021-03/path_final_9.3.21.pdf.

⁽¹¹⁸⁾ <https://www.iccrom.org/programmes/first-aid-and-resilience-times-crisis-far/resources>.

⁽¹¹⁹⁾ https://issuu.com/europanostradocs/20210322-european_cultural_heritage_green_paper_fu.

⁽¹²⁰⁾ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4bfcf605-2741-11ed-8fa0-01aa75ed71a1/language-en>.

⁽¹²¹⁾ https://icom.museum/wp-content/uploads/2022/12/005_ICOM_Interim-Conf_Hamlin2_1947_EN.pdf.

⁽¹²²⁾ <https://www.cencenelec.eu/about-cen/>.

⁽¹²³⁾ https://ec.europa.eu/newsroom/repository/document/2019-15/scanned_signed_declaration_090419_A4EA8EC1-E348-62E7-2257B0139A47C785_58564.pdf.

Міжнародна організація зі стандартизації

Готовність до надзвичайних ситуацій та реагування на них	Бібліотеки, архіви, музеї	ISO 21110:2019 – Інформація та документація – Готовність до надзвичайних ситуацій та реагування
Оцінка шкоди	Бібліотеки, архіви, музеї	PD CEN/TS 17135:2020 – Збереження культурної спадщини – Загальні терміни для опису змін об'єктів
		UNE-EN 16095:2016 (R2018) – Збереження культурних цінностей – облік стану рухомої культурної спадщини
		VDI 3798 Blatt 1:2020-07 – Матеріальна культурна спадщина – Документація, експертиза та збереження, включаючи врахування впливу на навколишнє середовище
	Будівельна спадщина	NBN EN 17488:2021 – Збереження культурної спадщини – Процедура аналітичної оцінки для вибору методів очищення пористих неорганічних матеріалів, що використовуються в культурній спадщині
Процес консервації	Археологічні об'єкти	UNE-EN 16096:2016 (R2018) – Збереження культурних цінностей – Обстеження стану та звіт про стан об'єктів культурної спадщини
		16873:2017-02 – Збереження культурної спадщини – Настанови щодо поводження з перезволоженою деревиною на археологічних наземних об'єктах
	UNE-EN 17652:2023 – Культурна спадщина – Оцінка та моніторинг археологічних відкладів для збереження in situ	
Бібліотеки, архіви, музеї	UNE 41810:2017 – Збереження культурної спадщини – Критерії втручання для кам'яних матеріалів	
Умови навколишнього середовища (температура і вологість)	Будівельна спадщина	ISO 16853:2017 – Збереження культурної спадщини – Процес збереження – Прийняття рішень, планування та реалізація
	Архіви та бібліотеки	UNE-EN 16682:2018 – Збереження культурної спадщини – Методи вимірювання вологості або вмісту води в матеріалах, що становлять нерухому культурну спадщину
	Бібліотеки, архіви, музеї	DIN/TR 67702:2020-12 – Інформація та документація – Управління умовами навколишнього середовища для архівних та бібліотечних фондів
		UNE-EN 15759-2:2018 – Збереження культурної спадщини – Клімат у приміщеннях – Частина 2: Управління вентиляцією для захисту будівель і колекцій культурної спадщини
Церкви	16242:2013-03 – Збереження культурної спадщини – Процедури та прилади для вимірювання вологості повітря та вологообміну між повітрям і культурними цінностями	
	EN 15757:2010-12 – Збереження культурних цінностей – Технічні вимоги до температури та відносної вологості для обмеження механічних пошкоджень органічних гігроскопічних матеріалів, спричинених кліматом	
		EN 15759-1:2012 (R2017) – Збереження культурних цінностей – Клімат у приміщеннях – Частина 1: Настанови щодо опалення церков, каплиць та інших культових споруд

Боротьба зі шкідниками	Бібліотеки, архіви, музеї	ISO 16790:2016 – Інтегрована боротьба зі шкідниками (IPM) для захисту культурної спадщини
Відновлення	Закупівлі	UNE-EN 17429:2021 – Збереження культурної спадщини – Закупівля послуг та робіт з консервації
	Очищення	UNE-EN 16782:2018 (R2021) – Збереження культурної спадщини – Очищення пористих неорганічних матеріалів – Методи лазерного очищення для культурної спадщини
Транспортування		EN 16648:2015-11 – Збереження культурної спадщини – Методи транспортування
		EN 15946:2016 – Збереження культурних цінностей – Принципи пакування для транспортування.
Приміщення	Загальний	UNE-EN 16893:2019 – Збереження культурної спадщини – Технічні вимоги до розташування, будівництва та модифікації будівель або приміщень, призначених для зберігання або використання колекцій культурної спадщини
	Архіви та бібліотеки	ISO 11799:2015 – Інформація та документація – Вимоги до зберігання документів для архівних та бібліотечних матеріалів
Управління колекціями	Архіви та бібліотеки	ISO/TR 19814:2017 – Інформація та документація – Управління колекціями для архівів та бібліотек
	Будівельна спадщина	ISO/FDIS 5727 – Доступність та зручність використання забудованого середовища – Доступність нерухомої культурної спадщини – Принципи та методологія втручань

Додаток 2 – Склад експертної групи

Експерти, що представляють організації		
Організація	Представник	
1.	ЮНЕСКО	К'яра Децці Бардескі (Chiara Dezzi Bardeschi) (замість Наді Аммі (Nadia Ammi))
2.	ICOM	Анастасія Чередниченко (Anastasiia Cherednychenko)
3.	ICCROM	Апарна Тандон (Aparna Tandon)
4.	Рада Європи	Едін Веладжич (Edin Veladzic)
5.	Департамент цивільного захисту Італії	Вероніка П'яченціні (Veronica Piacentini)
6.	ICOMOS	Ріін Алаталу (Riin Alatalu)
7.	Національна бібліотека Франції	Селін Аллен (Céline Allain)
8.	Міжнародний альянс із захисту спадщини в зонах конфліктів	Александра Фібіг (Alexandra Fiebig)
9.	Реагування на надзвичайні ситуації у сфері культури	Ванесса Фрага Прол (Vanessa Fraga Prol)
10.	Норвезький інститут досліджень культурної спадщини	Ніна Кьольсен Йернес (Nina Kjølsen Jernæs)
		К'єрсті Марі Еллеусен (Kjersti Marie Ellewsen) (заст.)
11.	Всеукраїнська громадська організація «Спілка археологів України»	Антон Корвін-Піотровський (Anton Korvin-Piotrovskiy)
		Ольга Демченко (Olha Demchenko) (заст.)
12.	Рада архітекторів Європи	Рута Лейтанаїте (Ruta Leitanaite)
13.	Європейська конфедерація організацій консерваторів-реставраторів	Еліс Марсал (Elis Marçal)
		Крістіан Шнайдер (Kristian Schneider) (заст.)
		Елеонора Кіссель (Éléonore Kissel) (заступник)
14.	Товариство друзів історії та спадщини Кракова	Катажина Ягодзінська (Katarzyna Jagodzińska) (замість Яцека Пурли (Jacek Purchla))
15.	Культурна спадщина без кордонів	Бо Лагерквіст (Bo Lagerqvist)
Експерти, призначені окремо		
Особа	Поточне місце роботи	
16.	Данте Абате (Dante Abate)	Дослідник, Центр передового досвіду Ератосфена
17.	Антоніна Чабан (Antonina Chaban)	Дослідниця / дослідниця спадщини, Італійська національна дослідницька рада
18.	Мілена Чорна (Milena Chorna)	Експертка з культурної спадщини, Національний музей історії України у Другій світовій війні
19.	Катерина Гончарова (Kateryna Goncharova)	Фахівчиня з питань кризи української спадщини, Всесвітній фонд пам'яток
20.	Азра Хаджич (Azra Hadzic)	Інженер-архітектор / незалежний фахівець зі збереження архітектурної спадщини
21.	Ян Гладик (Jan Hladik)	Незалежний експерт
22.	Андрій Кутний (Andrij Kutnyi)	Незалежний експерт
23.	Мара Попеску (Mara Popescu)	Старший викладач, Університет медицини, фармації, науки і технологій імені Джордже Еміля Паладе, м. Тиргу-Муреш, Румунія
24.	Ігор Пошивайло (Ihor Poshyvailo)	Генеральний директор Національного меморіалу та музею Революції Гідності / Співзасновник Ініціативи з реагування на надзвичайні ситуації у сфері спадщини / Віце-президент Комітету ICOM з питань стійкості музеїв до стихійних лих
25.	Ельке Зельтер (Elke Selter)	Координаторка з питань спадщини в надзвичайних ситуаціях, Бельгійський королівський інститут культурної спадщини
26.	Катажина Заласінська (Katarzyna Zalasinska)	Наукова співробітниця / експертка з питань законодавства про культурну спадщину, Польський національний інститут культурної спадщини

Представники Європейської Комісії, Генерального Директорату з питань освіти, молоді, спорту та культури, Відділ Культурної політики:

- Катрін Манант (Catherine Magnant), Керівник Відділу
- Стефан Зотті (Stefan Zotti), Керівник з культурної спадщини
- Віллі Коколо (Willy Kokolo), Координатор з питань культури

ЯК КОНТАКТУВАТИ З ЄС

Особисто

На території Європейського Союзу розташовані сотні інформаційних центрів Europe Direct. Ви можете знайти адресу найближчого до Вас центру онлайн (european-union.europa.eu/contact-eu/meet-us_en).

Телефоном чи поштою

Інформаційні центри Europe Direct зможуть відповісти на Ваші питання щодо Європейського Союзу. Контактуйте:

- За гарячою лінією: 00 800 6 7 8 9 10 11 (деякі оператори можуть стягувати оплату за дзвінок),
- За номером телефону: +32 22999696,
- Через контакту форму онлайн: european-union.europa.eu/contact-eu/write-us_en.

ЯК ЗНАЙТИ ІНФОРМАЦІЮ ПРО ЄС

В Інтернеті

Інформацію про Європейський Союз на всіх офіційних мовах ЄС можна знайти на веб-сайті Європа (Europa) (european-union.europa.eu).

Публікації ЄС

Ви можете подивитись чи замовити публікації, зроблені ЄС на сайті op.europa.eu/en/publications. Копії багатьох безкоштовних публікацій можна отримати через інформаційні центри Europe Direct чи місцеві центри документації (european-union.europa.eu/contact-eu/meet-us_en).

Законодавство ЄС та подібні документи

Для доступу до юридичних документів ЄС, в тому числі законодавства ЄС від 1951 року на всіх офіційних мовах ЄС, пройдіть за посиланням до EUR-Lex (eur-lex.europa.eu).

Відкриті дані ЄС

Портал data.europa.eu надає доступ до відкритих баз даних установ, органів та агенств ЄС. Їх можна завантажувати та використовувати безкоштовно, у комерційних чи приватних цілях. Портал також надає доступ до великої кількості даних країн ЄС.

Publications Office
of the European Union

Print ISBN 978-92-68-18671-8
PDF ISBN 978-92-68-18669-5

doi:10.2766/709916
doi:10.2766/219456

NC-02-24-704-UK-C
NC-02-24-704-UK-N